

BUITEN

4^E JAARGANG N^O. 42.

ZATERDAG 15 OCTOBER 1910.

Foto M. Yff—Molenaar.

VAART BIJ MIDDELIE (N.-H.)

INHOUD:

VAART BIJ MIDDELIE (N.-H.) ILLUSTRATIE	BLZ. 493
OVERZICHT VAN DE WEEK.	494
ANTIQUAREN, DOOR M. K.	494
HET OUDE KLOOSTER TE TER APEL, DOOR R. H. HERWIG, GEÏLLUSTREERD.	BLZ. 496—498
DE KRAAIENHUT, DOOR W., GEÏLLUSTREERD	BLZ. 498
LIMBURGSCHES SAGEN EN LEGENDEN, D. A. F. V. BEURDEN	499
BOSCHBOUW, DOOR P. H. B., GEÏLLUSTREERD.	500
BATAVIASCHES VRUCHTEN, GEÏLLUSTREERD	504

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Alle kopij, ook die met illustraties, zoomede afzonderlijke illustraties (fotografieën, teekeningen, enz.), gelieve men te zenden aan de redactie, Rokin 74—76, Amsterdam. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

OVERZICHT VAN DE WEEK.

3 OCTOBER. Overlijden van prof. M. Treub, oud-directeur van Landbouw in Ned. Oost-Indië.

Bezoek van den Koning en de Koningin der Belgen aan Weenen.

4 OCTOBER. In Portugal breekt de langverwachte revolutie uit. In de straten van Lissabon wordt den geheelen dag hevig gevochten tusschen de revolutionnaire en de monarchistische troepen. De oorlogsschepen sluiten zich bij de revolutionnaire beweging aan en beschieten het koninklijk paleis. De koninklijke familie vlucht over Mafra naar Ericeira.

5 OCTOBER. Overlijden van den beroemden hoogleeraar in de geneeskunde prof. von Leyden te Berlijn.

De revolutionnaire troepen in Lissabon overwinnen met behulp van 8000 gewapende burgers uit den omtrek. De republiek wordt uitgeroepen en een voorloopig bewind met Braga als president treedt op.

6 OCTOBER. De Portugeesche koninklijke familie arriveert te Gibraltar aan boord van een jacht, geëscorteerd door twee Engelsche kruisers. In verschillende plaatsen in Portugal wordt de republiek uitgeroepen.

De arbeiders der Hamburgsche scheepsbouwerven nemen de bemiddelingsvoorstellen van den bond van metaalfabrikanten aan. De dreigende uitsluiting in de metaal-industrie, waartoe de staking op de Hamburgsche werven de aanleiding was, wordt daardoor voorkomen.

Het geschil in de katoennijverheid in Lancashire wordt bijgelegd en de uitsluiting eindigt daardoor.

7 OCTOBER. De nieuwe Portugeesche ministers aanvaarden hun ambt. De vroegere ambtenaren hebben zich bijna allen aangemeld.

Minister-president Botha wordt bij enkele candidaatstelling gekozen tot lid van het Parlement der Zuid-Afrikaansche Unie voor Losberg.

De Russische vlieger kapitein Machiewitch doet te Petersburg een doodelijken val.

9 OCTOBER. Overlijden van Willem Maris, Nederlands grootsten landschapschilder.

ANTIQUAREN.

TIS even over half een in den middag. Op de boerderij van Klaas de Groot heerscht een stilte of 't nacht was. 't Huis lijkt op het oogenblik uitgestorven. Op de voordeur is een grendel geschoven en ook de kleine dorschdeur aan den zijkant is gesloten. Alleen de achterdeur, die toegang geeft tot den stal, is los.

De boerderij, grootendeels van ruïne-steenen opgebouwd, dagteekent dus van eenige eeuwen terug en is steeds van vader op zoon overgegaan. De geslachten wisselden, maar de hoeve bleef tot nog toe, en ook bleven vele voorwerpen uit den ouden tijd, die door de tegenwoordige bewoners „ouwe pronkies” genoemd worden, als ze er nogal een beetje aardig uitzien, of betiteld worden met „ouwe rommel” als er bitter weinig moois meer aan

is, maar die toch alle met een soort eerbied worden behandeld.

En om die antiquiteiten te zien, openen we de achterdeur, die ik uit voorzorg heb losgelaten, en treden binnen.

't Is kelderachtig donker in den stal en 't riekt er duf en naar kaas. 't Ziet er niet zoo helder en frisch uit als in de nieuwerwetsche boerderijen, waar de stal door een menigte raampjes flink wordt verlicht. Ook de zware boomen, die veel te dicht bij het huis staan, hebben schuld aan de somberheid.

Als we het „staltje” bereikt hebben, zijn we eenigszins gewend aan het droeve schemerlicht en zien op den vloer een knaapje liggen van een jaar of zes, die prentjes kijkt in een illustratie, maar ook van tijd tot tijd een blik werpt op de klok, een ouderwetsche „koekoek”. Dat ventje ligt op wacht, en Does, de hond, houdt hem gezelschap. Als de lange wijzer recht-op staat — zoo bestudeert ons kereltje den tijd — zal de jeugdige schildwacht een heele verandering in de boerderij teweegbrengen. Dan gaat hij al de huisgenooten, die nu „op tokkie” = middagslaapje — liggen, wekken. Dat is elken middag, nu de hooitijd voorbij is, zijn taak. Laatst was 't te druk om na den eten „s effies om te vallen”, maar nu „nemen ze 't er weer van”. 't Komt 'n mensch eenvoudig toe, die om vier uur uit z'n nessie moet, is het afdoende argument van den boer, die het verkwikende middagdutje ook aan zijn volwassen huisgenooten gunt.

De lange wijzer staat bijna op elf. Nog even gaat de schildwacht prentjes kijken en Does dwingt hij naast zich te liggen. Maar dadelijk springt de hond weer op en spitst de ooren. Een verwijderd gestommel doet zich hooren. „'t Is an de dorschdeur”, mompelt het kereltje en wordt bang, erg bang. Hij durft niet door den langen en korten stal gaan, niet over de donkere dorsch naar de zijdeur. Met wilde oogen tuurt Does naar de achterdeur, klaar om weg te rennen, als daar geweld wordt gemaakt. Een oogenblik later wordt deze geopend en een heer en dame treden den stal binnen. Does blaft nu geweldig en wil zich op de indringers werpen, maar zijn jonge meester heeft hem vastgegrepen.

„Houd 'm vast, houd 'm vast!” roept de heer angstig, terwijl de dame gilt, „houd 'm vast, we komen geen kwaad doen; 'k ben 'n antiquaar”.

Het knaapje heeft het maar half gehoord en zou het met geen mogelijkheid kunnen nazeggen.

De lange wijzer staat nog niet precies recht-op, maar de jonge schildwacht vindt het raadzaam de slapenden te wekken, nu er zoo'n „vreemd stel” zoo maar in huis is gekomen.

De heer en de dame achten het van hun kant raadzaam maar even buiten te blijven en de deur dicht te halen, nu de hond met wilde sprongen den stal invliegt.

„Vader, moeder, wakker allemaal, d'r is 'n man en 'n maaid bij de achterdeur; 'n.... 'n.... 'k weet niet, wat ie zeide, dat ie was, dië man”.

Vijf minuten later wordt er op „t staltje” door de in haast gewekte huisgenooten druk gekibbeld over de belangrijke quaestie, wie afgevaardigd zal worden naar „die man en die maaid” om te hooren „wat ze moete” en ze daarna te geleiden door den stal naar de zomer-residentie, naar „t staltje”.

Nu denkt ge misschien, dat elk uit een soort nieuwsgierigheid die eer voor zich opeischt. Maar juist het tegenovergestelde is het geval: niemand wil graag, ieder heeft „'r 'n kiekje op”; en hier maken we kennis met een eigenaardigheid die veel boeren-menschen kenmerkt, n.m. een kinderlijke verlegenheid om met eenigszins deftige lieden om te gaan.

Ik weet wel, dat er op deze algemeenheid uitzonderingen zijn, ja ongunstige uitzonderingen, en ik wensch u toe nooit met zoo'n enormiteit in aanraking te komen, met zoo'n onguur schep-sel, dat gruwelijk lomp is vooral tegenover beschaafde vreemdelingen, en zelfs trots gaat op zijn ergerlijke ruwheid. Dat zijn de hatelijke wezens, die voor velen den naam boer synoniem gemaakt hebben met lomp, onbeleefd, ruw, onbeschaafd e.d. Maar nog eens, het zijn ergerlijke uitzonderingen en Klaas de Groot en zijn gezin behooren tot die groote groep van vriendelijke boeren-menschen, die de Germaansche deugd van gastvrijheid hoog houden, die met een kinderlijke naiveteit een meer beschaafd medemenschen ontvangen, die soms met een grappige onbeholpenheid wat aan etiquette doen bij een dergelijke ontvangst. Maar die zich echter door „de deftigheid” de kaas niet van het brood laten eten — om dit spreekwoord eens in zijn origineele omgeving te gebruiken — doch, zoodra ze merken, dat er een loopje met hen wordt genomen, alle beschroomdheid afschudden en ongegeneerd hun meening kunnen zeggen.

De groote wijzer staat lang niet meer recht-op, als eindelijk de meid gaat onderzoeken, wat die vreemden „op de worft” (erf) moeten. Ondertusschen wordt op 't staltje gegist, wie het toch wel kunnen zijn. „Deftigheid” is 't stellig. Uit knaapje's beschrijving toch blijkt, dat „die man” een hoogen hoed draagt en „dat maaidje” een witte „zeumerjurk an heb”.

— 't Is misschien weer 'n spantje volk, dat bang is van de koeien op de waaid; ze durreve 'r niet over, moet je maar rekene.

— „Of ze benne altemet verdwaald”.

— „Zouë ze misschien ok sjenieigheid hewwe om in 't heuvelfje te spitte van 't kasteelwaaidje? Zooas lest die kerel?”

— „Dat maaidje ok zeker; ken je denke!”

De boerin is onderwijl druk bezig de borden en het verdere eetgerei op te ruimen: „'t Is 'n bestal (schande) as ze in huis komme; ze zouë wel zegge!”

In 't volgende oogenblik wordt er aan de voordeur vlak bij

't staltje geweldig gerinkeld en verschijnt voor het staltjesraam een dameshoofd, dat zoomaar „astrant in huis kijkt”.

— „Toe, man, gaan jij nou toch 's kijke, wat ze moete; 't is zonde, en die eetboel is nog niet half op'eruimd”.

Klaas de Groot vermant zich en gaat op de voordeur toe, schuift den zwaren grendel op zij, opent de deur en blijft dan met vragenden blik voor de vreemdelingen staan.

— „Zoo, baas, we komen eens kijken of je ook antiquiteiten te koop hebt,.... ouwe dingen”, voegt hij er aan toe, als hij merkt, dat de boer hem vragend verlegen blijft aankijken. En ietwat vrijpostig treden de heer en de dame ongevraagd binnen. Beteuterd volgt de boer de astrante vreemdelingen.

Druk in woorden en bewegingen stappen ze het staltje op, groeten zoo half en kijken dan met speuroogen rond naar antiquiteiten. De eenvoudige bewoners zijn a.h.w. „onthutterd” door dien plotseligen inval der vrijpostige antiquaren en vinden in de eerste oogenblikken niets te zeggen.

Met vaardigen kennersblik beschouwt de meneer de oude klok, die juist half twee zou moeten koekoeken, als 't slagwerk niet kapot was. Een stoel neemt ie en gaat er zoomaar op staan zonder zijn zandige schoenen uit te trekken. De boerin ziet het niet eens en zou er op 't oogenblik ook niets van durven zeggen. Het „juffie” loopt op de tafel toe, waarop, „'t is zonde, de borden nog smerig en wel bij mekaar staan”. En vóór de boerin iets zeggen kan, heeft 't vreemde „maaidje” zoomaar de groote eetschaal in 'r handen genomen en de resteerende aardappels er uit gekwakt om het ding beter te kunnen bekijken en ook de spreuk te lezen, die op den bodem staat.

— „Ken je 't leze, juffie”, vraagt de boer, die toch 's wil toonen, dat ie in zijn eigen huis wat zeggen durft; en bij voorbaat mompelt ie:

„Eet smakelijk an de disch
Denk, dat God de gever is”.

Nu komt ook de boerin 'r tong los: „Leet 'k 'm toch eerst wat skoon make, uw krijgt eerappelkruiden an je hande, 't is zonde! Is dat ouwe ding nou nog zoo mooi, en 't is al effies 'escheurd!”

Het „juffie” antwoordt niemendal; veel te ernstig is ze in beschouwing van het inderdaad antieke voorwerp. Plotseling vraagt ze: „Heeft u nog meer zulke, vrouwtje?”

— „Mit zo'n rijmpie niet”, antwoordt de boerin, die lijkt te denken, dat de interessantheid in 't vers zit, „in de keuke op de hooge richel hew 'k 'r nog tien. Elf benne 'r eweest, maar ien hew 'k laete valle mit brij; dat was 'n nest, nou! Net op de stiene van de gang en toe Keesie 'r in klietere”.

— „Wat vraagt u voor die klok, baas? Jammer, dat ie wat defect is”. En de kooplustige antiquaar stapt met de „koekoek” in zijn handen van den stoel af op den boer toe.

Nu gaat den baas een licht op. „Uw handelt den zeker in zukke ouwe boel.... Dat weet ik zoo gauw niet. 't Ding komt nog van me grootvader. Is dát klokkie nou nog geld waard?” De handige antiquaar, die 'n goeien slag denkt te slaan, antwoordt: „nou, véél niet, 't is wat defect, 'n guldentje of zes, als de reparatiekosten er af zijn”.

— „Ja, me vrouw moet 't maar wete, hoor. Maar, wat donder, weer is ze zoo gauw?” De boer merkt nu pas, dat zijn vrouw met dat „resolute juffie” het staltje verlaten hebben.

— „Moeder is in de keuke mit 'r”, zegt het jongetje, dat straks de wacht hield.

De antiquaar stapt nu dadelijk van het staltje af om ook naar de keuken te gaan. De Groot volgt hem met een gezicht van: „zoo hew 'k nooit volk in me huis 'ehad”. Keesie, die eenmaal in de brij klieterte, gaat ook mee.

Op het staltje blijven de overigen huisgenooten achter en raken nu aan 't praten:

— „Zou ie rijk weze, die kerel, dat ie zoomaar 'n gulde of acht voor 'n stikkende klok wil geve?”

— „Docht jij, dat die 'ebarste bak nog wat waard was? En wat keek ze 'r nee!”

„Nou, de baas mag aars wel oppasse,” de meid spreekt, „bij mijn peet Guurt benne ok 's zukke mensche 'eweest en toe ze 't zulvere slot van 'r grootmoeders kerkboek niet verkoopen wou, kon ze 'r op lest wel 20 gld. voor.”

En boer de Groot, die meer en meer tot de ontdekking komt, dat al de „oudhede” in zijn huis kostbare dingen zijn, is op zijn hoede. Als hij met den antiquaar, of eigenlijk de antiquaar met hem, in de ouderwetsche keuken komt, merkt hij drommels goed, dat de beide vreemdelingen verbaasd staan over den antiquiteitschat, die zich hier bevindt.

„'t Is veel te donker in je huis, vrouwtje,” zegt de dame en loopt op de ramen toe, om de gordijnen op te trekken.

„Nee, juffie, dat ken niet,” roept de boerin angstig, „pas op, pas op, ze kenne niet rolle; en d'r zouë maar vliege in 't huis komme, as 't zoo licht was.”

De beide oudheidkundigen bepalen nu hun aandacht bij de antieke glazenkast en openen die, alweer tot eenige ergernis van de boerin, die maar wou, „dat het astrante heerschap en die maaid maar goed en wel vort waren.”

„Ja, dat is de bruigomspijp nog van me man, toe we trouwde; de pijpeslinger zit 'r nog om. Als we de zulvere bruiloft viere, moet ie 'r weer uit rooke. Pas op, juffie, zel ik 'm 'r maar effies uit hale, as uw 'm 's zien wil?”

Doch die bebloemde bruigomspijp kan 't „juffie” niets schelen, maar zij kijkt naar een paar antieke potjes, die haar meer be-

langstelling inboezemen. En met een grenzenlooze „astrantigheid” haalt ze zoo'n potje voor den dag.

„D'r zitte knoopies in van Meintje 'r zunnese jurrekie; zel ik die 'r effies uit neme? 't Is aars 'n potje van niks, die gunne benne veul grooter”, zegt de boerin, die de buitengewone belangstelling levensgevaarlijk voor haar „ouwe pronkies” vindt.

Terwijl de dame den inhoud der glazenkast zoo te zeggen verslindt, bekijkt de heer onder de „deskundige” leiding van de Groot den overigen antiquiteitschat in de mooie, ouderwetsche „keuken”, beschouwt hij met de grootste aandacht de blauwe borden op de hooge richel, de eigenaardige beschilderde „beddebankies” voor de hooge bedsteden, de tegeltjes met bijbelsche voorstellingen in den schoorsteen, het zwavelstokkenbakje, het bontgekleurde vuurscherm, ja, zelfs de logge pooten onder een zware eikenhouten kast. Onderwijl berekent hij in 't ruwe voor welke waarde aan oudheden hier wel aanwezig is en peinst over het bod, dat hij doen zal, luttel in vergelijking der hooge waarde; maar toch verbluffend voor een leek op antiquiteiten-gebied. En onmerkbaar voor de betrokken eigenaars, geeft hij de dame een teeken, dat de handel zal beginnen.

„We vinden toch niet, hè Marie,” zoo spreekt hij de dame aan, „wat we zochten. We hadden gehoopt, dat u meer kostbare antiquiteiten had. Men had ons u aangewezen, maar 't is een heel gewoon boeltje, dat wel wát waard is en dat we, nu we toch hier zijn, ook wel willen koopen.”

De boerin kijkt haar man aan met een gezicht van, „wát willen ze toch! Koopen? Wát koopen?”

„Wat vraagt u, de Groot, voor die borden, die glazenkast vol, die klok uit het andere vertrek, zoo voor alles bij mekaar?”

„Maar dat verkoope we niet, hej man; dat moet hier blijven, dat benne allemaal gedachtenisse, dat hebbe we 'eorreve”, zegt de boerin ontsteld. „Verkoope; me moeder zou 'r omkeere in 'r graf, zoo zuinig as ze altijd op 'r boel 'eweest is!”

„Nej, vriend,” zegt de boer, „zien mag uw 't wel, maar verkoope, dat doene we niet, dat komt gewoon in gien bedenck.”

„En als ik u nu eens 200 gld. bied en er nog 50 gld. bij doe, om er nieuwe spullen voor in de plaats te koopen....; we zijn hier nu eenmaal en ik wil toch eens zaken met u doen.”

Het verbluffende aanbod heeft echter op den boer een averecht-sche uitwerking. Al ziet hij er wat onnoozel uit, zeer goed heeft hij nu begrepen, dat de „oudhede” veel en véél meer waard zijn. En er is geen sprake van om op zoo'n onverwacht bod, al is 't schijnbaar hoog, in te gaan zonder er eerst eens samen lang en breed over gesproken te hebben, temeer omdat zij volstrekt geen behoefte aan geld hebben.

„As 't úw zooveel waard is,” zegt de boer droogjes, mijn ok.”

En al legt de heer er ook 25, ja 50 gld. bij, — „'t kan eigenlijk niet, maar we willen toch zaken met u doen”, — de boer wordt niet gunstiger voor een verkoop gestemd. En al tracht de dame de boerin ook te bewerken door haar uit te leggen, dat haar „keuke” veel mooier zal worden, als ze uit de prachtige winkels in de stad nieuwmodische artikelen koopt, het baat niets.

„'k Heb niks mit dat nuwerwesse goed op; 't is allemaal maar rare rommel, 'k mag 't zoo veul liever zien.”

En ook het aandringen om dan tenminste iets te verkoopen, „om in de kennis te komen,” het heeft geen succes.

„We moete 'r eerst 's same over prate”, zegt de boer, om er een eind aan te maken, daar hij zeer goed ziet, dat zijn vrouw „dat geteut (gepraat voor niemendal) gloeiend gaat vervelen.”

„Nou, hier is mijn adres; en voor 300 gld. wil ik 't over 'n week nog hebben, maar geen dag later meer! Bedenk je goed.”

Zoo gauw de oudheidkundige vreemdelingen zijn heengegaan, verdwijnt bij vrouw de Groot de niet geringe wrevel over „dat vrijpostig-overal-maar-ankomme van dat astrante volk” en komt de Germaansche geest van gastvrijheid weer boven.

„Wat benne ze toch raar vort 'egaan; ze hewwe gieniens 'n koppie koffie of 'n glaassie melk 'ehad. Ze zelle wel zegge: dá's ok 'n riebele (vrijgeveige) boerin.”

„Nou, help maar kijke,” zegt de Groot, „over 'n veertien dage benne ze 'r weer, heb dan maar gerust 'n potje leut (koffie) klaar.”

En de boer heeft gelijk. Als vrouw de Groot en de meid den tweeden Maandag na het bezoek der antiquaren 's morgens met roode gezichten en opgestroopte mouwen achter de waschtobbe staan, verrast Keessie, die eenmaal in de brij klieterte, zijn ijverige moeder met de mededeeling, dat „die man en die maaid van lest 't padje opkomme.”

Na de begroeting vertelt de heer met veel woorden, dat ze nog eens komen hooren, of de boer en de boerin ook tot andere gedachten zijn gekomen.

„Ok gedag,” antwoordt de boerin, die haar zeepsop-handen afdroogt aan den groven zak, die als waschschort dienst doet, „'n kommetje koffie kenne jullie krije, de pot kookt sebiet, maar van de oudhede verkoope we niks ok niet. Ik en me man kenne 'r maar niet an beginne; 't blijft voor de kindere. Gaan jullie maar mee nee 't staltje, den ken uw mitien effetjes uitruste.”

Het blijkt, dat het hart der antiquaren, — behalve voor antiquiteiten, — ook nog kan kloppen voor „'n lekker koppie mit room”.

Maar als ze het gesprek brengen op den verkoop der „oudhede”, dan moet Klaas de Groot lachend opmerken: „Alle kooplui benne toch eigelijk krek iender; eerst is je koe te beroerd om an te kijken en op lest bedele ze om je beesie te koope.”

M. K.

Foto R. H. Herwig.

HET KLOOSTER TE TER APEL. (NOORDZIJDE).

HET OUDE KLOOSTER TE TER APEL.

In het nummer van 21 Aug. 1909 vertelden wij iets van de oude heerlijkheid Westerwolde en wezen toen o.a. op het pittoreske dorpje Ter Apel, in het zuidelijkste hoekje van dat stille, vredige landschap gelegen. Wij somden daarbij op alle heerlijkheden, welke de echte natuurliefhebber daar kan vinden, en spraken over de gezonde ligging, de uitgestrekte bosschen met de mooie dichtbebladerde lanen, waar het felste zonlicht slechts hier en daar een sprankje goud vermag te werpen op den mosbevoerden grond.

Ter Apel bezit echter nog iets anders: niet alleen de natuurliefhebber, ook de oudheidkundige kan er zijn hart ophalen. Het bevat de overblijfselen van een oud klooster, welks vrome bewoners reeds voor eeuwen hun godsdienstig leven leidden te midden der heerlijke natuur.

Deze plaats, gelegen op een in 't veen dringende zandtong van Westerwolde, mocht een uiterst geschikt plekje heeten voor de stichting van een klooster. Verdienste het reeds de voorkeur door zijn hooge en droge ligging, de beschrijfdom van de omstreken droeg er het zijne bij toe, om het tot een uitgezocht oord te maken, terwijl niet het minst door de eenzame ligging, te midden der omringende hoogvenen, de keuze der vrome mannen op dit hoekje gronds gevallen zal zijn.

Er waren buitendien nog meer voordeelen. De Runde en Molen A, twee bronriviertjes, die te zamen de Ruiten A vormen, sloten hier een vruchtbaar eilandje in, dat geschikte bouwakkers voor de monniken kon opleveren. Hout, benodigd voor den bouw en voor brandstof hadden ze voor het grijpen in de uitgestrekte wouden. Konden in dien tijd niet de eekhoorntjes van Onstwedde tot Ter Apel komen, zonder den grond te raken? De kleigrond in de nabijheid leverde grondstof voor het bakken van steen, terwijl de rivierviertjes drijfkracht gaven voor de nog eenvoudige molens, die moesten dienen tot het vermalen van graan en andere doeleinden. De zandtong vormde in alle tijden een geschikt verkeersweg naar het dorpje Sellingen in het noorden en Alt-Haren in het zuid-oosten.

Door de overlevering was de plaats mede aangewezen voor het stichten van een klooster. Bevond zich volgens sommige oudheidkundigen niet reeds ten tijde der Germanen in de nabijheid van Ter-Apel een heilig bosch? De plaats zou dan reeds vroeg het middelpunt van een godsdienstig leven geweest zijn. Daarop zouden wijzen de oude kunstwegen, uit het veen opgedolven, die van verschillende richtingen op Ter-Apel aanliepen. Als belangrijkste daarvan is de Valterbrug bekend.

In het begin van de 13e eeuw kwam het stukje grond, zoo bijzonder gunstig voor de stichting van een klooster gelegen, door schenking in het bezit van het Premonstreiter klooster te Sciltwolda, dat er in 1216 een huis voor zijn vrome broeders liet bouwen. Eerst op primitieven grondslag ingericht, was het al spoedig noodig tot uitbreiding over te gaan. Zoo waren er in 1289 nog een 70-tal monniken over, nadat bij een watervloed in 1277 (overstroming van den Dollart) een even groot getal om het leven gekomen zou zijn en bij een dergelijke ramp in 1287 nog weer een deel het leven had verloren. Wij durven niet zeggen, of deze beweringen wel geheel juist zijn. Gezien de hooge ligging van Ter Apel, lijkt het wel een beetje zonderling, dat bij een watervloed zoovele monniken zouden verdrinken. 't Kan echter zijn, dat deze broeders tijdelijk in andere kloosters vertoefden of dat ze — werkzaam in de onmetelijke moerassen en venen — door het hooge water werden overvallen.

In het jaar 1400 werd het klooster op last van den Proost van Schildwolde verplaatst naar een zelfde inrichting te Scharmer. Waarschijnlijk zijn de monniken weggetrokken, omdat hun gebouw veel te lijden had in de menigvuldige twisten tusschen de Schieringers en de Vetkoopers, terwijl misschien hun eigen veiligheid niet meer verzekerd was. Ten minste, een halve eeuw later (1458) werd het ten deele verwoeste gebouw, verkocht aan Jacobus Wiltinck, Curat van Garrelswere en Vicarus van Loppersum. De koopbrief komt in zijn geheel voor in den Codex Diplomaticus n°. 147 van deel III der Annales Canonorum Regularium S. Augustini Ordinis S. Crucis, bewerkt door Dr. C. B. Heimans, 's-Hertogenbosch 1858. Dat het klooster reeds geruimen tijd te voren verlaten moet zijn geweest, blijkt wel uit den zin: „van welker erve ons convent vorser, gien profijt ofte nutticheijt in mensche levende gecomen en was, noch oock hoop was, daeroff voerdelt te krijgen”.

De nieuwe eigenaar schonk het met de bezittingen aan den Generaal Prior van de orde der Kruisbroeders, Peregrinus van Campen, een beroemd bouwkundige (1464). Reeds het volgende jaar verrees er door de goede zorgen van den nieuwen prior een herbouwde stichting, bevestigd door den bisschop van Osnabrück, Coenrad van Diepholt. Er werden eenige priesters en leekbroeders geplaatst uit het klooster van Bentlagen. Aan 't hoofd kwam te staan Prior Hendrik van den Berge.

Het klooster was met nieuwe pracht en luister herbouwd. Volgens een oude overlevering zouden de bewoners van den geheelen omtrek daaraan meegewerkt hebben. Een kerkprelaat

had uit naam van den Paus den ingezetenen volkomen aflaat beloofd, indien zij medewerkten bij den opbouw.

Door de stichting van het nieuwe klooster is bij de historici eenige verwarring ontstaan. Enkele geschiedschrijvers, die de lotgevallen van het klooster verhaald hebben, spreken alleen van het tweede gebouw, alsof daarvoor reeds niet een ander bestaan had. Toch is dat zonder twijfel wel het geval. Sibrandus Leo verhaalt, dat er na den St. Lucia's vloed van 1287 een visitatie heeft plaats gehad van de toentertijd in Friesland en Groningen aanwezige Premonstratenzer kloosters. Daarbij bleek dat er in het Domus Lucis te Ter Apel 70 monniken woonden. Het originele chartularium van het tweede klooster, hetwelk bewaard wordt in het rijksarchief te Groningen, begint met een afschrift van den brief van Conrad van Diepholt, bisschop van Osnabrück, waarin deze de stichting van het nieuwe klooster goedkeurt en bevestigt.

Verder blijkt het duidelijk uit een brief van Egge van Westerwolde (zie het artikel over de Wedderburcht in n°. 45 van den jaargang 1909) — een jaar na den wederopbouw geschreven en waarbij het klooster de vergunning krijgt twee watermolens in plaats van één te bouwen.

Ten slotte wordt het ook bevestigd door den naam van het nieuwe klooster, dat domus novae lucis (huize des nieuwen lichts) heette, in tegenstelling met de oude stichting, die den naam domus lucis (huize des lichts) droeg.

Ook het nieuwe klooster zou niet voor rampen gespaard blijven. In 1476 brak er een zware brand uit, waarbij „voorscr. Koopesbewijs en brieven met meer cleynooden unde guederen op deselve stede Apel, in der capellen unde slaephuse, leyder! verbrant sint”.

Na dien tijd ontving het klooster veelvuldige schenkingen, zooals blijkt uit het boven aangehaalde chartularium. Behalve een paar huizen in de stad Groningen, ontving het grazen lands en eeuwige renten, bestaande in ettelijke mudden haver of rogge. Gewoonlijk werden deze giften gedaan: „to mijner seele saligheyt ende behoefte”.

Het eerste treffen in den grooten kampstrijd tegen het machtige Spanje zou in het noorden des lands plaats vinden. Onrustige dagen braken nu voor het klooster aan. Meer dan eens zal het soldaten binnen zijn muren gehuisvest hebben, zoo o.a. in Maart 1579 toen Charles, Baron van Hamel er met zijn vendel lag. Hij verklaart van de heeren ontvangen te hebben de somma van twee honderd gulden, om daarvoor te koopen „munitie ende andersins bequaem synde sulcken huys ofte forteresse”.

De dagen van bloei waren nu voorbij. Het aantal monniken nam steeds af — velen zullen naar een rustiger verblijf omgezien hebben — en in plaats van schenkingen lezen we voortaan van verkooping! Misschien bestond reeds van 1583 af het klooster meer in naam dan in werkelijkheid.

Zooals we reeds in het artikel over den Wedderburcht schreven, was in dezen tijd Johan van Ligne, graaf van Arenberg, heer van Westerwolde. Hij besloot het klooster te doen strekken tot passantenhuis, waar aan ongelukkige vreemdelingen en doortrekende reizigers logies, spijs en drank zou worden gegeven. Door de saecularisatie, waren — naar zijn oordeel — de geestelijke goederen het eigendom van den leenman geworden, mits aangewend „ad pios usus”.

Het bestuur bleef aan den voormaligen Prior, Kornelis Ooy, wiens opvolger Johannes van Emmen tot den Hervormden godsdienst overging. Den 22 October 1603 werd hem door de Staten vergund te trouwen, bij welk besluit tevens werd bepaald dat hij „desniettemin blijven sal in sijne bediening ende admi-

nistratie van het voors. arme huys tot Apel, gelijk hij tegenwoordich is, mits dat hij gehouden wort hem daerinne te quijten, mit alle getrouwicheit ten meesten voordeel ende profijt van den armen, gelijk een goet administrator behoort ende schuldic is”.

Toen hij in het volgend jaar voor de vraag gesteld werd of zelf de nieuwe leer te omhelzen of plaats te maken voor een Herv. predikant, koos hij het eerste. Zoo werd de laatste prior de eerste Herv. predikant.

De leekbroeders, die eveneens het nieuwe geloof aannamen, werden nu gealimenterd. In de rekeningen vinden we o.a.: „de geweene cock in 't clooster,” „de schapenscheerder,” „de geweene hofmeester,” „de middelcock” en „de gestmester”.

De grafsteen van den laatsten prior is nog in de kerk te vinden. Benevens een randschrift, vermeldende den datum van zijn overlijden (2 Juli 1613), plaatste men op zijn grafzerk het volgende versje:

„Corporis [atque] animae panem, mandante Senatu,
„Distribui populis; atque
nunc, in fine laborum,
„Coelesti hic solum contentus pane quiesco”. 1)

Toen Groningen Westerwolde in bezit kreeg werd het natuurlijk ook eigenaar van het klooster. In den loop der tijden was het aantal landloopers, dat van het gasthuis misbruik maakte, schrikbarend toegenomen. De stad bepaalde toen, „dat voortaan het hospitaal ter Apel zal komen te cessen; dat de revenues van dien ad alios usus pios zullen worden geconverteerd; en dat mitsdien niemand aldaar in het vervolg eenig op- of onderhoud zal kunnen of mogen genieten in spijs, drank, nachtlogies of anderszins”.

„Vele van de inkomsten werden nu besteed tot het onderhoud van den predikant en schoolmeester te Ter Apel, Pekel en Wedden tot ondersteuning van arme studenten”.

Na de historie van het oude klooster geschetst te hebben, willen we nagaan, hoe de stichting in die dagen er zal hebben uitgezien. In de eerste plaats nemen we daarbij tot gids Mr. H. O. Feith, den kundigen historicus, die — met de plaatselijke toestanden geheel op de hoogte — nog veel heeft kunnen aanschouwen, wat nu niet meer is, en daarvan in den Gron. Volksalm. van 1841 op onderhoudende wijze vertelt.

„Het klooster lag in eene binnen- en buitengracht, binnen welke een groot plein, waarop nu zware boomen en aan de oostzijde eenige boerenhuizen staan, en onder andere ook het Commandeurshuis 2), waarin de stads-administrateur van Ter Apel eene kamer heeft, tot zijn tijdelijk verblijf aldaar. De boog der buitenkloosterpoort is, vóór weinige jaren, afgebroken, dragende

het jaar 1511. De kamers in die poort werden in 1637 bewoond, aan de eene zijde door eenen smid, en aan de andere zijde door eenen schoenmaker en poortier, zooals blijkt uit een inventaris van dat jaar, waarop staat: „de grote porte darinne bi einer sidt de smede, bi der ander sidt de schomaker und portier”. Reeds in 't jaar 1466 kwamen hier, in één gebouw vereenigd, twee molens, welke door eenen tak van de A werden gedreven, en door de kloosterlingen, die de A daartoe oostelijk hadden afgeleid, werden gebruikt, de eene om hunne olie te slaan, en de andere, om hun koren te malen. Het regt daartoe verkregen zij bij de reeds gemelde brief van 1466, waarbij Egge toe Westerwolde, hovetling, na gezegd te hebben, dat er te voren één watermolen was geweest, nu aan de kloosterlingen verlof geeft, om „te leggen, te maeken unde toe hebben, buyten of binnen de clooster Apel vorscr., toe eern willen, twie waetermollen, en koren-

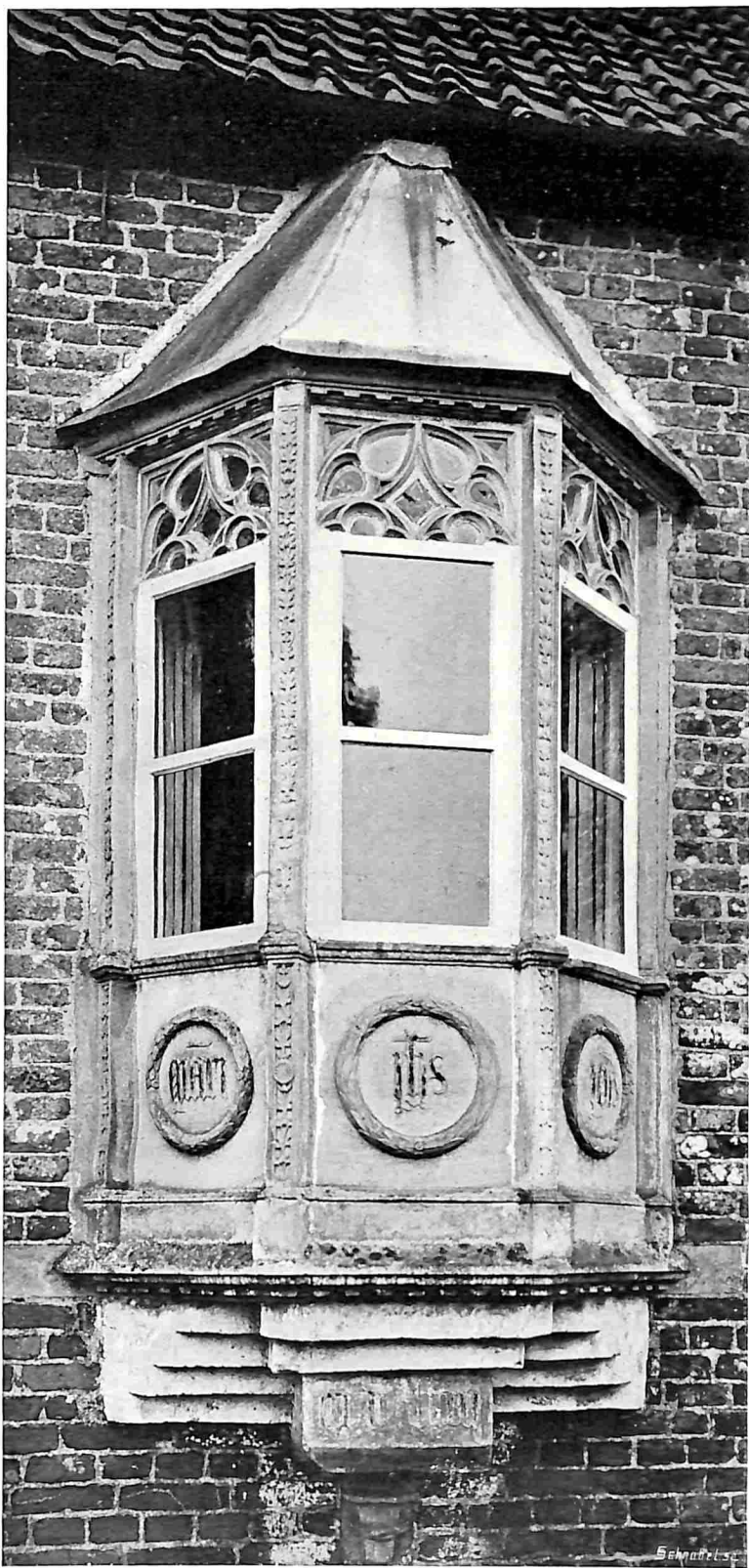

Foto R. H. Herwig. HET OUDE KLOOSTER TE TER APEL.

HET UITBOUWSEL AAN DEN NOORDELIJKEN MUUR.

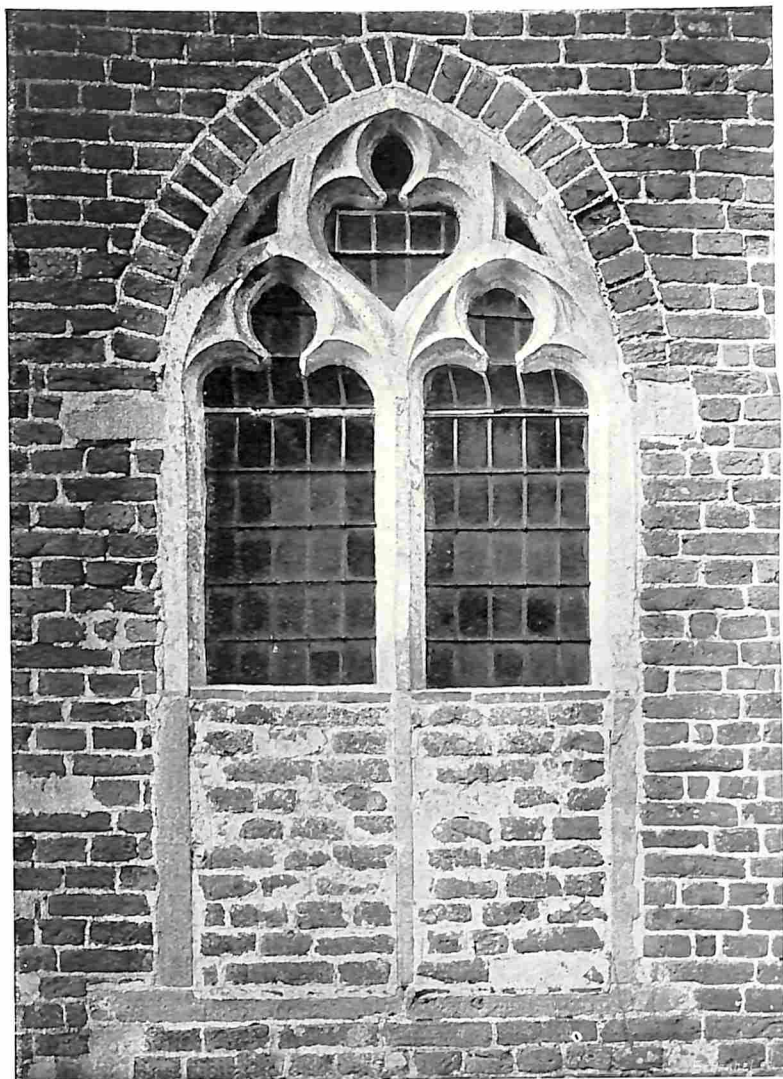

Foto R. H. Herwig. HET OUDE KLOOSTERTETERAPEL.
KLOOSTERRAAM.

mollen unde een ollymolle in off bueten de riviere de Ae gehieten, op de cloosters voorsc. gronde". Deze molens waren in 1639 alsmede in 1642 verhuurd voor 30 car. guldens in het jaar. Zij waren van Bentheimer bloksteen gemaakt en zijn eindelijk, na geheel en al verwaarloosd en sedert jaren niet meer gebruikt te zijn geweest, vooral de oliemolen, die reeds lang had stil gestaan, vóór weinige jaren geheel weggenomen".

De inventaris waarvan mr. Feith spreekt is in het jaar 1637 op last van de stad Groningen door den toenmaligen administrateur Hermannus Meijer opgemaakt.

Had Hermannus Meijer kunnen weten met hoeveel belangstelling elk stuk, dat maar eenig meer licht kan geven omtrent het oude klooster, onderzocht wordt, voorzeker had hij ons meerdere bijzonderheden niet onthouden. Hoe dankbaar zouden we hem thans zijn, indien hij meer had meegedeeld omtrent de ligging en de vroegere bestemming der gebouwen, het nog aanwezige kloosterameublement, de muur- en glasschildering, de beeldhouwwerken, het archief en de bibliotheek, de ligging van

Foto R. H. Herwig. HET OUDE KLOOSTER TE TER APEL
DE OUDE KLOOSTERGANG.

het klooster [te midden der omringende grachten enz. enz. Nu hij het helaas! niet gedaan heeft, blijft er veel waarvan men de vroegere situatie slechts kan gissen.

„Hoe het toen kan geweest zijn, is nu nog slechts veronderstellenderwijze te schetsen", zegt de heer C. H. Peters in een doorwrocht artikel opgenomen in den Nw. Dr. Volksalm. van 1897. R. H. HERWIG.
(Wordt vervolgd).

1) Op last van den Raad heb ik het brood voor lichaam en ziel den volke uitgedeeld, maar nu aan het eindperk van mijn arbeid, rust ik hier, mij alleen vergenoegende met het hemelsche brood.

2) Het Commandeurshuis is later veranderd in een hôtel. Over den Commandeur en de reden van zijn verblijf vinden we opgeteekend: „de Commandeur met veer soldaten hier leggende om twee reden, als om de overgaende pas van't moer naer Lintho unde Weeswe in Stifmunter, als oock nae Rooswinckel over Drenthe, om de Stropende partijen unde Bedelars 't loopen te beletten, trecken des weecks de commandeur 25 stuv. en de soldaten elck 20 stuv.

DE KRAAIENHUT.

(EEN JACHT OP ROOFVOGELS).

ZOOALS den lezers en lezeressen van „Buiten" wellicht bekend zal zijn, koesteren alle vogels een heftigen haat tegen de uilen. Dat is trouwens ook niet te verwonderen. Stel u voor een koolmees, die altijd in alle mogelijke hoeken en gaten snuffelt, bevindt zich bij onderzoek van een boomholte plotseling vis à vis een uil, die hem al blazende, en met de groote oranje-gele oogen knippend, aanstaart. Natuurlijk begint zoo'n mees dan dadelijk moord en brand te schreeuwen, en daarop komen van alle kanten zijn kornuiten aanvliegen, hemelsblauwe pimpeltjes met geagiteerde hoge stemmen, donker zwarte meezen, sierlijke staart- en kokette kuifmeezen. Ze kunnen zoo'n uil gewoonweg niet uitstaan en schelden hem de huid vol. De geheele buurt wordt wakker van het lawaai, en komt uit alle richtingen aanzetten. De zanglijster, die in het eikenhakhout al jongen heeft, komt haastig aanvliegen, en ook haar familielid de merel vergeet voor een oogenblik de zorgen voor het jonge broedsel, en tsiengt er op los, dat het een aard heeft. De goud-met-zwarte wielewaal van twee hoog verlaat ook voor een paar minuten zijn geliefden eikeboom, doet eerst eenige malen zijn heerlijken fluittoon weergalmen, en gaat zich dan aanstellen als een bezetene. Twee hollenbewoners van de wilgen aan de beek, de groene specht en de boomklever komen ook even een kijkje nemen en de laatste rent als een dolle de boomen op en af, soms met den kop naar beneden. Het wordt den armen steenuil toch wel wat onbehaaglijk met al die drukte om zich heen, en door een snelle beweging tracht hij er zich aan te onttrekken. Even vluchten zijn belagers, maar dan volgt weer een hernieuwde, heviger aanval, en de arme uil, die straks in het halfdonker nog kon zien wat er om hem heen gebeurde, weet thans nauwelijks meer wat er aan de hand is, en zit, de oogen knippend tegen de felle zomerzon, dicht in elkaar gedoken, als een toonbeeld van ellende. Ook in zijn rug is hij nu niet meer gedekt, en daar maakt dadelijk een furie van een roodborstje gebruik van. Plotseling krijgt hij n.l. een stevigen stoot in den rug, die hem bijna van den tak doet buitelen, bij welke beweging zijne belagers een hernieuwd triomfgejuich aanheffen. Nu wordt het vriend Carine toch wel wat al te bar, geluidloos strijkt hij uit den boom, en vliegt met tragen vleugelslag naar het donkere dennenbosch, om wat op zijn verhaal te komen. Dáár geraken zijn vervolgers het spoor ten slotte bijster, en langzamerhand gaat ieder weer zijn weg, nog druk en opgewonden zwatelende en kakelende, net als jongens, die gewonnen hebben op een voetbalwedstrijd en nu met den trein naar huis terug keeren.

Dergelijke tooneeltjes kunt ge telkens in onze bosschen waarnemen, en nog eenvoudiger is het, een opgezette uil op een poosje in uw tuin of aan den boschrand te plaatsen. Daar komt dan direct het heele vogelkoor uit de buurt op af, en uit eigen ondervinding weet ik, dat ze er bijna net zoo boos en „aufgeregt" op worden, als op een levende. 't Is ook een manier om vogels te fotografeeren. Geen wonder, dat de vindingrijke mensch hierin weer een middel gevonden heeft, om aan zijn jachtlust te kunnen voldoen. Hij zet een uil op een verhooging, zoo dat hij reeds van verre goed zichtbaar is, en zet rondom lijnstokjes in den grond, er voor zorg dragende, dat de bezoekers nergens anders kunnen gaan zitten dan op den grond en op die takjes. Op deze manier worden vaak verscheidene pietjes gevangen. Doch eigenlijk is het gemeene strooperij, en zulk vogeltjes-vangen is wel degelijk strafbaar. Neen, de jacht op rooftuig met de z.g.n. kraaienhut is edeler. Uit Duitschland of Oostenrijk importeert men een Oehoe, de grootste uilensoort, de *Bubo maximus* van Linnaeus. Die vogel is meer dan een halven meter hoog, en heeft een echt roofvogel-uterlijk, scherpe klauwen, en een stevigen, haakvormigen snavel. Een koperen ring met ketting wordt hem om den linkerpoot bevestigd, en dan zet men hem op een paal met een dwarslat, bovenop een heuveltop. Dichtbij staan nog een paar palen of een ontbladerde boom,

en op een afstand van een meter of drie bevindt zich de schuilplaats van den jager. Meestal is dat niet meer dan een kuil in den grond, met een paar dennentakkenbossen er vóór en er overheen, doch ook wel gebruikt men een vierkant groenlinnen tentje met een ruitje in elke zijde of een eenvoudig rieten hutje hetwelk van boven spits toeloopt. Nauwelijks heeft de jager den uil op den paal laten fladderen, en zich in zijn schuilhoek neergezet, of een paar meezen zitten al te schetteren en lawaai te maken, dat de heele buurt komt kijken wat er aan de hand is. Maar voor die kleine vogeltjes heeft de jachttopziener zich den duren oehoe niet aangeschaft. Hij wacht op grooter, op edeler wild, op roofvogels, die zoo'r schade aanrichten onder zijn met moeite in het leven gehouden fazanten, konijnen, patrijzen en hazen. Plotseling bemerkt hij dat Hans, zoo schijnen al die uilen genoemd te worden, in elkaar duikt, en scherp in de verte spiedt. Nog ziet de jager niets, doch het scherpe uilenoog heeft in de verte een sperwer bespeurd, voor ons nog slechts als een stipje in den azuurblauwen hemel zichtbaar.

De roofvogel met zijn ongeëvenaard scherp blik heeft natuurlijk zijn vijand ook reeds lang opgemerkt, en zit weldra op een tak te schelden en te schreeuwen, om even later allerlei aanvallen op den rustig zittenden uil te doen, nu rechts, dan links, dan weer op een slinksche manier van achteren. Thans acht de jager het gunstige oogenblik gekomen. Hij heft den dubbelloop voorzichtig op, een knal, 'n zwak rookwolkje, de sperwer stoot een rauwen kreet uit en tuimelt tusschen de bloeiende heide. Reeds heeft de jager zijn geweer opnieuw geladen, want Hans vertoont weer onmiskenbare teekenen, dat er voor den tweeden keer een vijand in zicht is. Thans is het een roodbruine torenvalk. Ook die wordt meedoogenloos geveld, hoewel het eigenlijk een erg nuttige vogel is. Doch bij „rooftuig” onderscheidt de jachttopziener geen nut of schade, en scheert ze allen over één kam. Zoo gaat het den geheelen morgen door. Nu eens zijn het een paar kraaien, dan een boomvalkje, een havik of een bruine kiekendief. Ook wordt wel eens een enkelen keer een zeldzame gast, een arend, een wespendif of zoo het slachtoffer, want allen koesteren zij een fellen haat tegen den geheimzinnigen vogel der duisternis. De geschoten vogels vormen, met konijntjes, het hoofdvoedsel van den oehoe, alleen de zeldzame exemplaren bewaart de jager voor zijn jachttheer, die ze laat opzetten en hun gaarne een plaatsje in zijn studeerkamer gunt. In Nederland wordt er betrekkelijk zeer weinig op deze manier gejaagd, ik ken slechts twee plaatsen, Twickel bij Delden, en het Deelerwoud, ten Zuiden van Apeldoorn. In Duitschland wordt de oehoe meer gebruikt, daar bezitten vele Förster er een. Ook in Engeland en Frankrijk wordt er nogal veel mede gejaagd. W.

Limburgsche Sagen en Legendes.

STEENWERPEN TE BAARLO.

EEN weinig van de Maas verijderd, tegenover Steijl, aan den grooten Rijksweg ligt het houtrijke dorp Baarlo, zeer bekend om zijn goedgebrouwen bier. Bij het dorp ligt het oude kasteel der van Erp's en dicht bij den stoommolen aan den grooten weg staan twee hofsteden, genaamd Spee Nollen en Spee Geerten, vroeger volgens de overlevering bewoond door twee gebroeders van het adellijk geslacht Spee, die een haan als „Spie” of „wake” in hun wapen voerden.

Enkele sagen loopen nog onder het volk.

Op Douvenhoff bij het kasteel de Birt werd op de arbeiders voortdurend met aarde geworpen, zoodat men 't werk moest staken, zonder dat men ooit heeft kunnen ontdekken, wie 't deed, zelfs toen men iemand verdeckt opstelde met geladen geweer.

Het terrein was zóó vlak, dat men den dader had moeten ontdekken.

Dit feit herinnert aan het zoogenaamde „steenwerpen” in Indië.

A. F. VAN BEURDEN.

Foto R. Tepe.

DE OEHOE.

DE KRAAIENHUT. HET OPSTELLEN VAN DEN OEHOE.

DE KRAAIENHUT. HET WACHTEN OP EDEL WILD.

Foto Aug. F. W. Vogt.

DENNENBOSCH MET VARENS.

BOSCHBOUW.

„Un pays meurt après que ses grands bois sont morts”.
JEAN LABOR.

IN het hartje van den Hoch-Spessart ligt een klein dorp, verscholen in een dal tusschen groene heuvels, die wouden dragen van zware eiken. Deze wouden worden door den Beierschen staat beheerd en bevatten groote nationale schatten van het edelste eikenhout, dat bekend is. De „Grünröcke”, Forstmeisters en Försters, aan wier zorg deze wouden zijn toevertrouwd, zijn trotsch op hunne „Revieren”, die door geen andere in gansch Duitschland geëvenaard worden.

Het zijn knappe menschen, deze houtvesters en boschwachters, het puikje uit de boschambtenaren van Beieren. Houtvesters met een doctors-titel, die na hun gymnasium zeven en meer jaren studeerden in München, boschwachters, die hunne examens op de Forstschule schitterend aflegden, menschen, die naast hun kennis toonden een groote mate van beleid te bezitten en doorzicht. Doch naast deze eigenschappen, deels aangeboren, deels na lange jaren van studie verkregen, bezitten zij bijna allen een groote liefde voor het bosch en dragen zij in hun gemoed een zekere poëzie mede, die kenmerkend is voor den echten „Forst- und Waidmann”.

Sober en eenvoudig, voor den toerist en vreemdeling soms belachelijk met hunne „Fliegende Blätter-achtige”, zonderlinge gewoonten, leven zij het vroolijke leven in weer en wind onder hunne zware eiken, in hun huisjes in het dal tusschen de landlieden.

In het dorpje in den Hoch-Spessart heb ik ze leeren kennen en mocht ik een tijd met hen medeleven.

De eerste dagen van mijn verblijf onder hen zag ik alleén de lachwekkende bijzonderheden, zag ik de „Fliegende Blätter Försters” met hun „Dackl” naast zich aan den „Stammtisch” en hoorde ik hunne met jagerslatijn gekruide verhalen.

„Hoe of de reebok maar steeds onder de wind kwam, hoe hij alle situaties direct begreep en „schmähld” op een spottende toon”, enz., enz.

Maar later leerde ik hen kennen in hunne robuust-gezonde levensopvattingen, leerde ik hen bewonderen in hunne sobere leefwijze en in het vaak zware werk temidden der grootsche wouden, leerde ik hen begrijpen in hunne naïeve aanbidding van „het Bosch”. Ik heb ze bekeken in de bosschen, bij de feesten en aan de schrijftafel.....

Bij „Frau Klaiber” kon ik in het „leerlingen-logies”, daar was

ik voor een prikje goed onder dak en daar was ’s avonds ook de Stammtisch, waar de Forstmeister, een paar Försters en alle leerlingen trouw kwamen. Bij „Frau Klaiber” — haar man werd nooit genoemd, omdat zij de baas was en bediende, terwijl hij het grovere werk deed.

Frau Klaiber is een pootige vrouw, die niet met zich laat gek-scheren en in alle omstandigheden, zelfs bij de meest rumoerige feesten, de leiding in handen houdt, en dat is noodig, want de „Hoch-Spessartfreunde” kunnen op hunne feesten „ganz toll” worden!

Het „Hotel Klaiber” is een huis als alle boerenwoningen in het dorp, slechts is het het grootste. De muren zijn wit met zwarte balken in vakwerk en de luiken, kozijnen en deuren hebben een kleur, die alle verf vergeten doet, maar het meest op groen gelijkt. De binnenmuren zijn groezelig wit, de ramen steeds gesloten en met diepe vensterbanken, de vloeren hout, met zand overstrooid, en het ruikt er steeds naar bier en tabak, behalve op het middaguur, wanneer van uit de keuken een heerlijke geur van gebraden vleesch en vet het geheele huis doordringt en de drank- en rooklucht tijdelijk verdrijft. Een tóch is het er uitstekend, want men wordt verzorgd als een kind, vooral als men „Forstlehrling” is. De „Grünröcke” gaan vóór en worden geheel naar hun rang behandeld en steeds aangesproken met een titel, hooger dan ze zijn. De leerling heet „Herr Assistent”, de „Forstmeister” „Herr Oberforstmeister”, enz. Slechts die leerlingen, welke nog geen examen deden na hun vierde semester en de boschwachtersleerlingen heeten „Herr Forstpraktikant”, of wel eenvoudig „Herr Praktikant”.

En voorál, bij „Frau Klaiber” is het steeds „ganz gemütlich”. Wat dat zeggen wil, kan ik niet uitleggen, het beteekent „bijna zooals bij Moeder thuis”, maar toch heel wat anders, het is zoo iets als „gezellig”, maar toch ook weer wat anders. Er zijn ook andere kroegen, waar het bier goedkoop is, maar het is tóch niet zóó „gemütlich”, dáár ligt het ook niet aan. Het ligt aan de omgeving, aan de verzorging, aan de platen aan den muur, aan de afmeting der „Abendstube”, ja, precies is het niet uit te leggen, men moet dat meevoelen.....

Daar kwamen we ’s avonds bij elkaar van zeven tot tien, daar dronken we een „Gutes Mass”, of wel „Schorlemorle” en daar werd gepraat over den boschbouw en de jacht met luider stemme en hier en daar ook zoo zachtjes weg „geschwärmt” over die

Foto Aug. F. W. Vogt.

BERKEN EN AMERIKAANSCH EIKEN.

„wund're Mädell", daar werden gezongen met geestdrift de mooiste liedjes uit den Spessart, werden ook soms de diepste geheimen onthuld en gelachen over de meest zotte moppen!

„Herr Forstmeister" vertelde er avond aan avond van den politieken strijd over de boschreserves en hoe of die „verdampte Reinerträger" den jaarlijkschen hak wilden uitbreiden, moeilijke vraagstukken over boschrente en bedrijfsregeling en als men langzamerhand in geestdrift kwam voor het edele vak, dronk men hem toe en werden speecheen gehouden, waarin die „alten Grünröcke" verheerlijkt werden.

Na de wiskunstige vraagstukken, die door velen met somber gelaat en stilzwijgend werden aangehoord, maar die voor een nieuweling zeer interessant waren, kwam de æsthetica aan de beurt.

Er werd zonneklaar bewezen, hoe slechts de oude bosschen, de gemengde wouden, de poëzie van het „Forstfach" konden bewaren. Niet te vroeg hakken! Laten die „Preuszen", die alles zoo mooi op papier voor kunnen rekenen, met hun gedril hier vandaan blijven!

Dan kwam de jacht! Het „Wildschwein" en „der Hirsch"!

Dan begon het vroolijk te worden! Er werd opgestaan en gezongen:

Ich schiess den Hirsch im wilden Forst,
Im tiefen Wald das Reh,
Den Adler auf der Klippen Horst,
Die Ente auf dem See.
Kein Ort ihr Schutz gewähren kann,
Wo meine Büchse ziehlt,
Und dennoch hab ich harter Mann
Die Liebe auch gefühlt.

Of wel andere schoone „Waidmannslieder".

Als de geestdrift ten top gestegen was, werd er gezongen:

Da wo die Fenster saan
Fest verschmiert mit Laahme,
Da saane.....
We dahaame!
Daar waar de vensters
Vast gevoegd zijn met leem,
Daar zijn we thuis!

En als dit laatste lied meerdere malen gezongen was met beenen armgezwai, kwam Frau Klaiber binnen, ruimde de bierglazen weg, veegde met haar voorschoot de tafel af en wenschte ons wel te rusten. Dan werd er afscheid genomen, afspraken gemaakt voor morgen, het gelag betaald en ging een ieder zijns weegs.

Het meeste werk valt in den winter, dan worden de verkoopingen voorbereid, de houtmassa's gemeten en getaxeerd, verka-

veld, dan vullen de kantoerbezigheden menig uurtje tot 's avonds laat; maar in den zomer heeft de Forstmann het beter.

Dan gaat hij vaak met de buks gewapend groote toeren maken, op den „Pürsch" naar den reebok, dan hebben er in naburige dorpen „Schützenfeste" plaats, of wordt er gekegeld op een baan in het bosch.

De „Pürsch". Wat is een mooier en edeler jacht?

Geen afgejaagd wild, dat, voortgedreven door talrijke drijvers, in radelozen angst voor uw geweer komt loopen en dat gij met hagel kunt afmaken, geen angstige wouddieren, die door ruw geweld van het leven beroofd kunnen worden door jagers, die vaak de eenvoudigste bosch- en wildgeheimen niet kennen, geen kruiwagens vol geslachte dieren, die vaak nog rillen in hun doodstrijd, met den hagel door hun zachte, wollige vachten, niets van dit ruwe gedoe, maar een eerlijke, open wedstrijd, waarin het wild de beste kansen heeft! De ware geestdrift, die den jager, den „waidgerechten Jäger" vermoeidheid, honger en dorst vergeten doet, die hem aanwakkert om de grootste lichamelijke moeilijkheden te doorstaan! Het wild te besluipen, het in slimheid te winnen van den reebok met zijne uiterst fijne zintuigen!

Er moeten ter voorkoming van een te uitgebreiden wildstand jaarlijks enkele bokken worden afgeschoten en de beheerders worden genoopt hun district in alle hoeken te bezoeken, teneinde den wildstand na te gaan en eventueel enkele reeën te jagen. Dit heeft zijn goeden invloed op het beheer. De houtvester komt zoodoende op plaatsen, die hij anders bezwaarlijk alle zou opzoeken, hij ziet alle kleinigheden nog eens en behoudt een duidelijker beeld in zich van het hem toevertrouwde bosch.

Als „leerling" kreeg ik ook permissie om mijn geluk te beproeven op een zwaren „Sechser", die zich in een bepaalde boschafdeeling veelal vertoonde, maar het bleek te moeilijk voor mijn weinige ervaring.

„Herr Forstpraktikant U." kreeg ook eenige dagen vergunning en iederen morgen zag ik hem uitgaan, de buks over den schouder, en iederen avond kwam hij somber terug! Aan den „Stammtisch" lange verhalen, hoe of hij toch „Pech" gehad had, het was méér dan verschrikkelijk, en ik geloof, dat de Forstmeister hem nóg een paar dagen in de volgende week had toegestaan, om hem wat over zijn hartgrondig verdriet heen te helpen, als.....!

Den laatsten dag ging een oude Förster een eind met hem mee, leerde hem nog eens goed het „blatten", d.i. den lokroep op een beukenblad nadoen — ik hoorde het eigenaardige „blattfluiten" een paar keer zeer duidelijk in het eerste bosch. Toen kwam de Förster terug, in de hoop, dat zijn jonge vriend deze laatste kans zou weten te benutten. Den heelen dag hoorden wij echter geen schot en 's avonds, in het donker, kwam „Herr Praktikant" terug,

Foto Mej. Schaff.

BOSCHBOUW. WAAR VROEGER HEIDE WAS.

doodmoede en terneergeslagen, zonder verhalen zooals de vorige avonden, als het ware geknakt door zijn ongeluk. Hij had gansche districten „afgepürsch“, had eindelijk den bok gezien, „ein Kapitalbock“ (!), aber.... aber...., volgden uitleggingen en bespiegelingen, nadat wij allen er hem om gevraagd hadden. De arme jongen beweerde niet te kunnen slapen van verdriet. Het bier smaakte hem slecht, hij was „óp“. Er heerschte dien avond bepaald een gedrukte stemming!

Den volgenden dag was het Zondag. Er werd wat langer geslapen en 's middags maakten wij een toer naar „Karlshöhe“. Op deze grafelijke bezitting is o.a. een schilderachtig jachthuis, waarbij een open plaats, een weidje, waar de wilde zwijnen worden bijgevoerd. In het jachthuis wordt bier geschonken en, wat het voornaamste is, de jager, die daar woont, heeft twee mooie dochtertjes, frissche, knappe en vroolijke meiskes, „wund're Mad'l" — „die Perlen des Spessarts"! Men vertelde mij van te voren wonderen!

Het was er gezellig en vroolijk. Die „Perlen“ bleken geestig en mooi te zijn! De „Schweinefütterung“ was werkelijk interessant!

Toen de kruiken bier op tafel kwamen, werd er van allerlei verteld en ook.....!

„..... so liebenswürdig von Herrn Praktikant so oft hier zu kommen.....“

Foto Mej. Schaff.

RIJZIGE JONGE BEUKEN.

Dagenlang gezelschaphouden, mooie brochures en een paar doekjes meegebracht, dan nog wat lekkers, wat chocolade. Hij was er 's ochtends en 's middags geweest!

En dan die verhalen van den reebok? Die pech? Die sombere neerslachtigheid, dat hij den bok niet had kunnen bemachtigen?

Och, vrienden, laten we het niet vertellen, dat de jongen slechts bij dit jachthuisje „uff de Pürsche“ was! „Leben und leben lassen!“ „Lieben und lieben lassen!“

„De reebok verheugt zich nog in het jonge bosch daarboven en deze „scheene Mad'l“ zijn den jongen jagersman dankbaar. Wat wilt ge meer?“

Later bleek, dat de Forstmeister deze jachtkwestie ook te weten was gekomen. Een geducht standje en vele kantooruren, als boete, moesten in het gemoed van den jeugdigen „Forstmann“ het evenwicht weder herstellen en de jonge meiskes op Karlshöhe wachtten vele weken tevergeefs in het eenzame jachthuis op hun gezelligen, jongen aanbieder.

„Auch ich verfolge ein Rehchen, So fein und so zart von Gefühl...“

Bij het zingen van dát lied moest Herr U. het steeds ontgelden!

De arme jongen! Intusschen vervlogen een paar jaar en is een der „Perlen des Spessarts“ den boschman in het „Forsthaus“ gevolgd „als Frau Förster“ en geen van beiden heeft nog spijt gehad van „het Pürschen auf Karlshöhe!“

De reebok werd eenige dagen na dien Zondag „waidgerecht erlegt“ door den ouden Förster, van wien Herr U. den lokroep leerde, en het schoone gewei prijkt als huwelijksgift, met een spottend opschriftje op een groen kransje er bij, in de huiskamer van het „Ehepaar U.“.....

De jacht is voor de Forstheambten het groote genoegen. Houtvesters, die in hun jeugd de weelde van een groote stad hebben gekend, die studeerden in München in boschbouwwetenschap, soms ook in Berlijn in de rechten, een paar semesters, die het leven hebben leeren genieten in opera's, bij concerten, enz., zij moeten hier veel van dat alles missen. Doch het bosch, de natuur en de jacht vergoeden hun alles. Een dag buiten in de open lucht onder de machtige eiken is hun meer waard dan het drukke genot, dat een groote stad hun bieden kan. Er zijn er echter ook, die het leven eentonig vinden en iedere gelegenheid aangrijpen naar een stad te gaan, maar het meerendeel van hen, die zóó voelen, is nooit houtvester geworden en in het midden van hun studie reeds afgevallen.

Het mooie, vroolijke leven van den boschman!

's Zaterdag kregen wij een uitnodiging van de „Forstleute“ in Lichtenau om er Dinsdags deel te nemen aan het groote Schützenfest! Dát was een vooruitzicht! Op den bepaalden dag kwam er een „Leiterwagen“ voor, met twee paarden bespannen, en van ons dorp gingen we met z'n zessen mede, ieder met de buks bij zich. De „Leiterwagen“ is een gewone lange boerenwagen. In de lengte liggen twee planken, waarop het gezelschap plaats kan nemen. In ieder dorp, dat wij doorkwamen, werden een paar andere Forstleute opgenomen, vele met hunne vrouwen, sommige met logé's en zoo kwamen wij na een tocht van ruim drie uur, 's middags om half twee op de „Lichtenaue“.

Het feest bestaat in hoofdzaak uit een wedstrijd in schijfschieten, een algemeene danspartij en een gezellige fuif tot diep in den nacht. Het schijfschieten gebeurde op een bewegende schijf, die een wild zwijn voorstelde, op een afstand van circa 75 meter. Men schiet er zeer goed, zelfs na vele pullen bier. Ook de reebok werd op een schijf voorgesteld. De prijzen bestonden uit kleine voorwerpen als aschbakjes, enz., doch het ging niet om den prijs, maar om de eer! Förster Lenz bleef koning; hij was dat reeds acht jaar lang geweest en

vroeger ook reeds vijf jaren achter elkaar. Er heerscht een groote rust bij het schijfschieten en ernstig doen zich allen voor, het jonge volk is nog niet luidruchtig, maar volgt met belangstelling de verschillende schutters in hunne prestatie's. Enkel, die dat wat saai vinden, zijn met de meisjes wat kuieren.

Dán het gemeenschappelijk maal en de danspartij. Steeds maar blazen de muzikanten door, vooral twee polka's, waarbij hun geluid verloren gaat door het geraas der zwaarbeslagen schoenen op den houten dansvloer. Het is de geliefde Beiersche Polka en de dansers hebben de muziek niet noodig, de maat houden zij vol in weerwil van de vermoeidheid der muzikanten, die „mede blazen". De hakken der zware schoenen en de dikke, bespijkerde zolen stampen de maat om beurten en af en toe klinkt een gejuich zooals jodelen. De oogen schitteren, de gelaatsporiën glimmen van het transpireeren, een enkele toont wat vermoeidheid, maar de meesten dansen voort. Regelmatig klinkt het gedreun van één, twee, drie, met de hakken en een zestal slepende passen er na. De Forstleute houden het nog het beste vol. Nu, zij zijn geoefend in de beenen en zij hebben de zwaarste schoenen. Ook moeten zij op dit gebied de eer van den „boschbouw" handhaven. De „Mad'l" dansen het liefst met de mannen „vom grünen Fach"!

Tot laat in den nacht duurt het feest. Het dansen houdt op, het zingen begint en de echo's weerkaatsen over de bergen en onder de zware, forsche, donkere eiken. Menig refrein waarin over liefde, jacht, bosch of weemoed voorkomt, wordt meerdere malen herhaald, en de glazen worden opgeheven, een „Hoch" weerklinkt. Enthousiast staan oude Försters voor te dragen oude Spessartsche jachtliedjes en de jongeren zingen luide het refrein.

En voortdurend vloeit het bier door de dorstige kelen. Het is of er geen eind aan het feest zal komen: Luider en luider daveret het gezang! Daar komt de Leiterwagen weer voor, maar het duurt een goed half uur vóór allen gezeten zijn. De armen om het middel van den buurman of buurvrouw om „vast" te zitten en op den hobbeligen weg er niet af te sukkelen. Een enkele boschman, die tegen het bier de nederlaag leed, slaapt reeds den slaap des rechtvaardigen onderin den wagen. In elk dorp wordt nu afscheid genomen van een paar, die ons weer gaan verlaten en eindelijk tegen het morgengloren komen wij zessen weer in ons dorp terug en.... besluiten te „frühstücken" en onmiddellijk op marsch te gaan naar elders, waar dien middag gekegeld zal worden! Een paar uurtjes slapen in het groote bosch knapt ons weer best op en dan wordt er gekegeld en de „Forstleute" worden bewonderd om hun „Ausdauer" ook op dat gebied. Wij wandelen van de eene zege in de andere!

Maar niet alleen leerde ik hen kennen bij feesten en wedstrijden, waar zij als groote kinderen, gelukkig, hun liederen zingen; ik heb ook hun werk gezien.

De Forstmeister, een ernstig, zeer kundig man, noodigde mij vaak uit om tochten met hem te maken door zijn Revier. Dit Revier beslaat een groote oppervlakte in het hartje van den Hoch-Spessart en bevat de rijkste, machtigste eikenbosschen van geheel Europa.

Bosschen van 200—300 jaar worden „Heisterbestände" (heisterbosschen) genoemd! Slechts de „Baame", eiken van 400 jaar en ouder, reusachtig zware boomen, zijn velbaar. Daaruit oogst men jaarlijks enorme hoeveelheden van het kostelijkste hout. De voorraad van dit „rijpe hout" is zeer groot, doordat men „reserveerde". Er is een streven geweest om deze reserves op te ruimen en jaarlijks te kappen in jonger hout, omdat men berekende, dat de aangroei in het zware hout te gering was om het kapitaal een behoorlijke rente te laten afwerpen. Gelukkig echter is dit streven niet geheel tot een resultaat gekomen. Men zag in, dat deze „Altholzbestände" toch nog voldoende renderen door de voortdurende stijging der houtprijzen op de markt. Tegenwoordig worden de reserves wel enigszins ingekrompen, maar men heeft het principe behouden. Eigenaardig is voorts, dat deze bosschen zoo betrekkelijk weinig kosten van verjonging. Is een bosch rijp, dan worden eerst enkele stammen geoogst, evenzoo volgende jaren. Langzamerhand wordt het lichter, vooral waar men de beuken, die steeds onder en naast de eiken voorkomen, allen velt. De grond wordt hier en daar wat losgewerkt en onder

het „Mutterbestand" ontstaat geleidelijk een jong bosch van eiken, opgegroeid van nature, uit de eikels, die ter aarde vielen!

Het werk van den beheerder is er een vol zorg en oplettendheid. Hij moet steeds de juiste mate van lichtstelling volgen. Langzamerhand valt het moederbestand en de „verjonging" is afgeloopen. De geveldde stammen doen slechts weinig kwaad in het jonge, slanke eikenbosch er onder.

Dat het Spessart's eikenhout zeer gezocht is, blijkt wel hieruit, dat de prijzen zeer hoog zijn. Een paar boomen zag ik, die per stuk 1200 Mark opbrachten! En deze woudreuzen zijn er niet zeldzaam. Den laatsten tijd zijn de prijzen reeds nóg hooger gestegen.

..... Aan de schrijftafel in het hoogst-eenvoudige kantoor van den houtvester zag ik de notities der wetenschappelijke onderzoekingen met zorg verzameld en verwerkt, zag ik het rekenwerk en de detailleeringen in het gevolgde bedrijfsplan. Een arbeid, die door rustige, nauwlettende zorg wordt afgemaakt.

Een reusachtige nationale rijkdom, die het Deutsche Volk zich gespaard heeft en die het met zorg exploiteert!

Voor ons Hollanders zijn deze rijkdommen onbekend, de boschbouwwetenschap staat bij ons in de kinderschoenen. De meesten lachen bij dat woord „wetenschap"! Laten die lachers informeren in München en zij zullen vernemen, dat de hoogst aangeschreven faculteit aldaar die van den boschbouw is en zij zullen

inzien dat het Deutsche Volk ons daarin zeer ver vóór is; zij zullen er wat vernemen over de groote economische beteekenis van het bosch, over de gunstige invloeden, die het uitoefent op bodem en klimaat, over de opvoedende kracht, die er van uitgaat voor het Volk, door zijn groote aesthetische waarde en misschien zullen die lachers inzien, dat dit hier ook wel ongeveer zoo zou kunnen zijn, als de duizenden hectaren woesten grond, die nog braak liggen, ook eens bezet waren met bosch.

De Hoch-Spessart, weinig bezocht door toeristen, levert enorme inkomsten aan den Beierschen Staat en een ruim arbeidsveld voor velen.

De toerist, die de moeilijke wegen gaat, te midden der reusachtige wouden, bevroedt weinig hoe de „Förster", welke hem een „Grüß Gott" toeroept bij een ontmoeting buiten of in het dorp, hoe die man veel goed werk doet! Vooral de Hollander ziet in den boschwachter nog slechts den koddebeier, die loert op wild- en houtdieven, en vooral kent hij den Deutschen boschman slechts uit de leuke moppen in Fliegende Blätter of andere humoristische bladen.

En zóó de boschbouwers in Saksen, in Pruisen, overal in 't groote, machtige Deutsche rijk, hun liefde voor het bosch, hun moeilijke studie, hun zwaar werk!

Den Wald zu pflegen

Bringt Allen Segen!

Later waren wij eens op excursie met onzen leeraar en eenige jonge boschbouwers-collega's in het Forêt de Soignes bij Brussel.

Ook de kleine Belgische Staat is ons Hollanders vèr vooruit op boschbouwgebied.

Belangrijke ontginningen, groote boschreserves en een talrijk kundig personeel! Rondgeleid door de machtige beukenbosschen, in de onmiddellijke nabijheid van een wereldstad als Brussel, kwamen wij tot het besef hoeveel Holland ontbeert! De groote aesthetische invloed van het Bosch op het volk!

Niet een kostbaar, peuterig onderhouden park als een tuintje met bloemperkjes en slingerlaantjes, maar een machtig bedrijfs-object, dat oogsten levert, dat rationeel is. Niet slechts een kostbare verpleging door tuinlui maar een bosch waarin jaarlijks rationeel geveld wordt en geplant, vol afwisseling in uiterlijk, vol verscheidenheid in het mooie boschwerk. Het werk met de bijl, dat bovenal zoo schoon is, vooral waar men weet dat men slechts de rente oogst. Niet als het Haagsche Bosch waarin enkele zware zieke boomen worden opgeknapt met ijzeren banden om ze in elkaar te houden, om ze te behoeden voor hun natuurlijke val, maar een werkelijk bosch waarin schatten van hout ook blijvend in de toekomst geoogst kunnen worden. Al heeft het Haagsche Bosch zijn groote bekoring, de opvoedende kracht van een rationeel bedrijf als in het Forêt de Soignes is oneindig veel grooter!

Een gezellig dejeuner ons aangeboden door de Belgische bosch-

Foto Mej. Schaff. BEUKEN IN HERFSTTOOI.

lui besloot het wetenschappelijke deel der excursie op den laatsten dag van ons verblijf aldaar.

Wij gaan onder zware beuken in een stilte, plechtig als in een kerk. Boven ons het jonge zeer teedere loof van het beuken-voorjaarsgroen en onder onze voeten een tapijt van witte anemonen. Om ons rijzen de geweldige stammen omhoog als zuilen dragend het machtige groene gewelf der kronen.

Op een wenk van den leider staan wij stil en in de verte klinkt de zuivere roep van den walddhoorn!

De hoeden gaan af en met een enthousiasme, misschien belachelijk voor de Hollandsche krenten- en meelzieltjes, maar op dat oogenblik door allen ten volle medegevoeld, wordt gezongen het Belgische boschbouwlied:

Entendez-vous le ton sonore,
Des forestiers c'est la chanson....

De walddhoorn accompaneert nu dicht bij en luide klinkt het gezang! Het goede, vroolijke boschwerk dat nu ook in Holland gaat worden. De maatschappelijke tekortkoming die nu zal worden aangevuld!

En wij zien hier te lande ook reeds geboren worden de liefde voor het echte boschwerk, wij zien de groote bosschen van de toekomst nu groeien die later tot een zegen zullen strekken voor ons volk.

„Les peuples qui aiment les forêts sont laborieux et prévoyants. En raison de leurs mœurs et de leurs traditions, ils conservent et accroissent le capital, quelle que soit sa forme, qui constitue le matériel de leur civilisation. Ce sont les peuples en progrès.” —

E. Guinier.

Dat dan ook het Nederlandsche volk het bosch leere liefhebben, niet alleen uit een schoonheidsoogpunt, maar ook als een machtig, aangroeiend kapitaal, waarop zijn beschaving en vooruitgang zich baseeren.

P. H. B.

BATAVIASCHE VRUCHTEN.

RAMBOETAN (*NEPHELIUM LAPPACEUM*).

SLECHTS weinige ooftboomen op Java vermogen door de kleur hunner rijpe vruchten de aandacht te trekken. Van het meerendeel hunner toch moeten deze, om te voorkomen, dat zij door hun in het oogvallend uiterlijk of aanlokkelijken geur, fructivoren aantrekken en hun ten prooi worden, onrijp, dit is nog ongekleurd, groen, afgeplukt worden, terwijl van een kleiner gedeelte de vruchten, die niet voor narijpen geschikt zijn en, om genietbaar te worden tot het laatste oogenblik aan den boom moeten blijven, een als het ware beschermende grauwe of vuilbruine kleur bezitten, waardoor zij wel de aandacht van dieren ontgaan, maar tevens den mensch niet opvallen.

Ramboetan-boomen behooren in dit opzicht tot de uitzondering. In de breede, wijdvertakte kronen van deze lage boomen, groeien tusschen de ellipsvormige, lange, donkergroene bladeren, in bundelvormige aren, de vruchten, die, als zij zooals het behoort rijp aan den boom geworden, rood of geel gekleurd en in grootte aan een ongebolsterde tamme kastanje (*castanea vesca*) gelijk zijn. In deze periode van wasdom valt de boom in het oog en doet, zoowel door harmonie van vormen, als door die van kleuren, den meesten beschouwers op het eerste gezicht aangenaam aan en is dus mooi te noemen.

De ramboetan-vrucht en wel die, waarmede de nieuw aangekomene meestal het eerste kennis maakt, is de bijzonder harige soort, de zoogenaamde „ramboetan matjan”. Indien ik de vrucht „harig” noem, dan is dit een letterlijke vertaling van het Maleische woord „ramboetan”, daar „ramboet” meestal met „menschhaar” mag vertaald worden en derhalve „ramboetan”, „de met haar voorziene” beteekent. Die haren zijn slappe punten, waarmede het leerachtig bekleedsel der vrucht is bedekt en die bij sommige soorten zeer lang worden, bij andere daarentegen niet veel meer dan wratten blijven, b.v. bij de soort, die „kepoelassan” genoemd wordt. De langharige soorten hangen dan ook in zekeren zin aan elkaar en wel zóó, dat men een greep in een hoop vruchten doende, er meer opneemt, dan de hand zou kunnen omvatten, daar zij met de haren aan elkaar worden gehouden. Aan die eigenaardigheid ontleent de „ramboetan” ook haar wetenschappelijken soortnaam. In Latijnsche nomenclatuur toch heet zij „*Nephelium lappaceum*”, waarbij het laatste, het bijvoeglijke naamwoord is afgeleid van „lappa”, dat haak of klis wil zeggen. *Nephelium lappaceum* is dus de klisachtige *nephelium*. „*Nephelium*” zelf is de naam van een geslacht in de orde der Sapindaceën en vormt de Latijnsche transcriptie van het Grieksche woord, dat „kleine wolk” beduidt. Waarom die naam voor „ramboetan” gekozen werd, weet ik niet, maar ik denk daarbij onwillekeurig aan een nauwverwante vrucht in de orde der

„Sapindaceën”, de „*Sapindus rarak*”, die de zeepvrucht (Maleisch: rerek) voortbrengt. Mogelijk wel, dat deze laatste, om de „wolken” schuim, die zij kan voortbrengen, vroeger met een synoniem *nephelium* bekend was en aan ramboetan haar naam gaf. Eertijds, toen Europeesche zeep op Java nog niet ingevoerd of nagmaakt werd, misschien thans nog in sommige deelen van de buitenbezittingen, werd de kogelronde, roodbruine, wrattige, knikkergroote rerek-vrucht algemeen bij de inlanders in plaats van zeep gebruikt. Omtrent haar zegt Dr. Blüme, dat zij „den Javaan nuttig is, wegens het gomachtig, loodzout bevattende „slijm, hetwelk tusschen 't binnenste en buitenste bekleedsel der „vrucht besloten is. Deze stof is geleachtig, doorschijnend, taai, „flauw van reuk, heeft een walglijken, bitteren, eenigszins scherpen smaak en lost schuimende in water op, terwijl zij zich als „zeepsop laat gebruiken en als zoodanig even goed als zeep tot „het reinigen van kleedingsstukken kan worden gebezigd.”

Om een duidelijke voorstelling van het uiterlijk voorkomen der ramboetan te krijgen, beschouwe men het ter illustratie bijgevoegd plaatje; op het kleine middelste waterglas ligt een vrucht, waarvan de helft der leerachtige, behaarde schil is opgelicht en er nog aanhangt, links daarvan, op het groote glas, een vrucht in den bolster, rechts een, geheel daarvan ontdaan. Uit de op het bord liggende doorsneden blijkt voldoende van de dikte der schil, eetbaar grauwigwit, glazig vruchtvleesch en pit.

De kweker plukt zijn vruchten met de bebladerde trossen, waaraan zij hangen. Twee à drie trossen worden bij elkaar gebonden en vormen dan bosjes met ongeveer twintig vruchten, die, in den goeden tijd, voor twee cent per bosje afnemers vinden. Dat de kweker het product in bossen plukt, heeft meerdere redenen. Niet alleen toch, dat het werk aldus vlugger van de hand gaat en bij het verkoopen het sorteeren naar grootte en kwaliteit wegvalt, maar in het bijzonder, omdat rijpe ramboetans overdekt zijn met zwarte mieren, die tusschen de lange haren verscholen, zich aan het zoete vruchtsap te goed doen. Het aanvatten der trossen stoort hen niet, maar wel dat der vruchten zelf. Gebeurt

dit laatste, dan is de grijpende hand onmiddellijk als bezaaid met deze insecten, die in bijzonder vlugge beweging, al prikkende en stekende over arm en lichaam trachten weg te komen. De Europeesche verbruiker, die de ramboetan in bosjes koopt, ontdoet deze van de bladeren en legt de laatste in de volle zon met de nu kale trossen vruchten er bovenop. De mieren, bescherming zoekende tegen de verzengende warmte, waaraan zij aldus blootgesteld worden, verschuilen zich dan onder de bladeren, waarna de op die wijze gezuiverde vruchten gemakkelijk gehanteerd kunnen worden. De tweedehandsverkoop is dan ook gewoon de aldus schoongemaakte en naar grootte gesorteerde vruchten,

RAMBOETAN (*NEPHELIUM LAPPACEUM*).

per getal te verkoopen.

De meest gewaardeerde en dus bekende soorten van ramboetan zijn wel: „R. Atjeh”, dik van vruchtvleesch en donkerrood van schil; „Kapoelassan”, die, om goed te gedijen, veel water behoeft en dus in het „Buitenzorgsche”, waar bijna iederen dag regen valt, gaarne aangeplant wordt, met roomkleurigen vruchtmantel en onbehaarde schil van geel of geel-roode kleur; „R. matjan”, de meest voorkomende, donkerrood gekleurd en met lange haren, en „R. batoe”, een klein, lichtrood, zuur-smakende soort van inferieure kwaliteit. Speciaal op Batavia vindt men de „R. Si Njonja”, de kleine, donkerroode „damesramboetan”, en de „R. Tangkweh”, groenachtig geel van kleur, evenals het Chineesche, droge vruchtenconfituur, dat onder den naam van „tangkweh” bekend is en in de Indische keukens als surrogaat voor succade wordt gebruikt.

Als dessertvrucht is ramboetan maar matig geliefd, althans bij hen, die slechts voor afzienbaren tijd in de tropen denken verblijf te houden. Immers, tusschen het eetbare deel, den vleezigen zaadmantel, en de pit, is een korstige zaadrok, die doet denken aan het taaie, bittere vliesje, waarmede de kern der verse walnoot is omgeven. Bij sommige soorten, zooals bij ramboetan Atjeh, is dit vergroeid met het vruchtvleesch, bij andere — R. matjan o.m. — daarentegen met de pit. Het gevolg hiervan is, dat de gebruiker, die de vruchten op de wijze als in Holland kersen eet, of dit onaangename harde korstje ook in den mond krijgt, of de afgeklouven onsmakelijk uitzienende pit, waaraan het weefsel bevestigd blijft, ter zijde leggen en zich met het vruchtsap alleen tevreden stellen moet. Wel tracht men soms dit onaangename of onsmakelijke te ondervangen door het vruchtvleesch van de pit af te snijden, doch dit middel komt mij voor, erger dan de kwaal te zijn wijl voor het afsnijden een zeer scherp mes gevorderd wordt, waardoor een „staalsmaak” niet uitblijft en bij het verrichten van dit peuterwerkje, het overvloedige vruchtsap langs de vingers afdruipt. Maar ook de smaak van ramboetan is weinig te roemen, zoodat zij dan ook niet erg door Europeanen gezocht is, wel door de inlanders.